

Radosław BANCERZ * (Siedlce University, Poland)

Spostrzeżenia i uwagi poczynione na podstawie wstępnej analizy zespołu „Prokuratoria Generalna RP w Warszawie” z lat 1919-1939 przechowywanego w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Przykłady wykorzystania do badania dziejów województwa lubelskiego

Słowa kluczowe: Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej, województwo lubelskie, administracja, okres międzywojenny

Budowane od początku w 1918 roku państwo polskie składało się z trzech części funkcjonujących przez 123 lata w odmiennych systemach gospodarczych, politycznych i społecznych. Łączyła je jedynie pamięć o wspólnej kulturze, tradycji państwowej, przywiązanie do religii katolickiej i języka. Przed architektami nowego organizmu państwowego stało niezwykle trudne zadanie: spojenia w całość ziem trzech zaborów, zatarcia różnic tak, by tereny polskie znów tworzyły jedną całość, nie tylko kulturową, ale i gospodarczą oraz prawną. Jak dziś już wiemy, ten trudny wielofazowy proces po dwudziestu latach został przerwany przez wybuch II Wojny Światowej. Tworząc struktury państwa polskiego starano się opierać o pozostałe w spadku po okupantach instytucje, systemy prawne i mechanizmy funkcjonowania. W ten właśnie sposób wypracowano formułę prawnej reprezentacji skarbu państwa, która przybrała kształt Prokuraturii Generalnej. Centralizacja instytucji państwowych służyła unifikacji prawa, miała sprzyjać zrastaniu się ziem polskich oraz narzucaniu rodzimego narodowego charakteru w każdej możliwej dziedzinie życia społecznego. Tereny będące pod panowaniem państwa austriackiego cieszyły się największą autonomią umożliwiającą rozwój polskiego społeczeństwa. Tu Polacy bez problemu piastowali funkcję w administracji każdego szczebla. Tak było również w Ekspozyturze Prokuraturii Skarbu we Lwowie, urządzenie powołanym do prawnego reprezentowania skarbu cesarstwa przed sądami. Chodziło o skoncentrowanie reprezentacji prawnej państwa w jednej instytucji w celu uzyskania jednolitych mechanizmów postępowania i interpretacji prawa. (Odmienną praktykę stosowano w państwie pruskim, gdzie każda instytucja państwowa samodzielnie występowała przed sądem). Długo można by się rozwodzić nad przykładami takich instytucji na ziemiach polskich. Genezy ich należy szukać już w I Rzeczypospolitej,¹ następnie w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim rozwijano tą tradycję posiłkując

---

* Institute of History and International Relations; radoslaw.bancerz@wp.pl

¹ XVI wiek funkcja instygatora łącząca w sobie funkcję prokuratora (współczesnym znaczeniu) druga zastępcy procesowego Skarbu Państwa w procesach cywilnych. Reforma tego urzędu była realizowana przez Sejm Wielki lecz nigdy nie weszła w życie. Kończąc w ten sposób polską drogę rozwoju form zastępstwa prawnego Skarbu Państwa; DĄBEK (2009a) 105.

się rozwiązaniami austriackimi. Po likwidacji autonomii importowano rozwiązania państw zaborczych. Podczas pracy nad regulacjami praw skarbu państwa, bazowano przede wszystkim na rozwiązaniach wypracowanych w XIX wieku przez austriacki aparat państwowy. Ostatecznie przeniesiono je na cały kraj, a więc i te prowincje, gdzie nigdy nie funkcjonowała taka instytucja (zabór pruski). Warto wspomnieć, że w Prokuratorii Generalnej Królestwa Polskiego działającej w latach 1815-1915 znajdowali pracę rodzimi prawnicy, dla których droga do sądownictwa powszechnego w ramach represji popowstaniowych w KP i ziemiach pod panowaniem Pruskim była zamknięta.² Scentralizowana prawna reprezentacja skarbu państwa w II RP miała duży wpływ na ustawodawstwo a przede wszystkim na orzecznictwo sądowe i tryb postępowania administracyjnego urzędników każdego szczebla. Związku z tym wydaje się zasadne wykazanie przydatności wytworzonych przez nią materiałów do badania dziejów Lubelszczyzny w latach międzywojennych. Akta zebrane w zespole Prokuratorii Generalnej RP w Warszawie z lat 1919-1939 nie są znane badaczom a mogą wnieść sporo nowego do naszej wiedzy na temat regionu w omawianym okresie. Ze szczególnym uwzględnieniem rolniczego charakteru tego obszaru.

7 lutego 1919 roku powołano Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej z siedzibą w Warszawie.³ Był to urząd centralny, służący do obrony prawnej i zastępstwa prawnego państwa polskiego. Oprócz zastępstwa sądowego⁴ wymagano od Prokuratorii opinii i porad prawnych oraz współdziałania przy tworzeniu prawa.⁵ W zamyśle twórców tej instytucji scentralizowanie reprezentacji sądowej Skarbu Państwa⁶ miało służyć

---

² O funkcjonowaniu Prokuratorii Generalnej Królestwa Polskiego więcej w pracach M. WĄSOWICZA wykorzystanych w bibliografii.

³ Dekret o ustanowieniu prokuratorii wydał Naczelnik Państwa 7 lutego 1919 roku wraz z podpisami Prezydenta Ministrów i Ministra Skarbu. Dziennik Praw, nr 14, poz. 181; Dekret w przedmiocie utworzenia Prokuratorji Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Dz. P. nr. 65, poz. 390; Ustawa z dnia 31 lipca 1919 r. w przedmiocie utworzenia Prokuratorji Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Z powodu przyjęcia zasady o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej (czyli wiodącej roli sejmu) ten dekret jak i wiele innych musiał wydać ponownie parlament.

⁴ Prokuratoria nie była samodzielnym podmiotem postępowania sądowego, taki status miała w latach 1945-1951; GRALIŃSKI (2008) 58.

⁵ DĄBEK (2009a) 113.

⁶ W pierwszym akcie normatywnym w 9 punktach wypisano, co ustawodawca miał na myśli pod terminem majątkowe prawa i interesy państwa, podobna lista widniała w przepisach powołujących Prokuratorię Królestwa Polskiego. Poniższa lista pochodzi z Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 marca 1933 r. w sprawie uzupełnienia rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1924 r. o zmianie ustroju Prokuratorji Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Dz. U., 1933 r., nr 21, poz. 151. 1. Majątek państwa w ogóle, a więc wszystkie państwowe podatki, opłaty, czynsze, daniny, monopole, dobra i lasy państwowe przedsiębiorstwa i zakłady wszelkiego rodzaju i wszelkie w ogóle do prowadzenia gospodarstwa państwowego przeznaczone przedsiębiorstwa i instytucje. 2. Spadki bezdzietne. 3. Prawa terytorialne, granice państwa władze administracyjne oraz prywatnoprawne i publicznoprawne roszczenia Państwa do państw obcych wynikające z traktatów i umów międzynarodowych. 4. Nałożone przez państwowe władze administracyjne kary pieniężne, o ile chodzi o ich ściąganie w drodze sądowej oraz publiczne opłaty i daniny w ogóle, o ile ściąganie ma się odbywać za pomocą tych samych organów i tymi samymi

ujednoceniu orzecznictwa i sprzyjać kodyfikacji prawa na ziemiach polskich.⁷ Funkcjonowała ona na styku rzeczywistości sądowej i urzędniczej. Potwierdzono powołanie Prokuraturii ustawą z 31 lipca 1919 r. Prokuratoria podlegała prezydentowi Rady Ministrów. 9 grudnia 1924 r. prezydent RP rozporządzeniem zmienił ustrój Prokuraturii Generalnej. Jedną z ważniejszych zmian było przejście zwierzchnictwa nad prezesem Prokuraturii przez ministra skarbu. Prezes Prokuraturii był zobowiązany do składania corocznych sprawozdań.⁸ Obecnie są dostępne w Bibliotece Narodowej.⁹ Zakres czynności

---

środkami, jak opłat państwowych. 5. Wszelki majątek ruchomy i nieruchomy, prawa i wszelkie fundusze pozostające pod zarządem władz państwowych podczas trwania tego zarządu, oraz te fundusze, instytucje, przedsiębiorstwa i zakłady, za których rentowność Skarb Państwa przyjął gwarancję lub które w całości lub części ze Skarbu Państwa są dotowane lub fiksowane, a za ich niedobory Skarb Państwa jest odpowiedzialny. 6. Prawo patronatu przysługuje Państwu i podmiotom prawnym w niniejszym artykule pod 1 i 5 określonym. 7. Fundacje będące pod bezpośrednim zarządem państwowym. 8. Majątek kościelny i majątek beneficjów duchownych, o ile chodzi o pierwotne fundowanie kościoła albo duchownego beneficjum lub o nienaruszalność majątku zakładowego, lub tym majątkiem administraturą władze państwowe, a nie o ile chodzi o zastępstwo lub ściąganie bieżących pożytków z majątku istniejących już kościołów lub duchownych zakładów, klasztorów i wspólności duchowych w ogóle. 9. Majątek tych indywidualne oznaczonych podmiotów prawnych, które nie są objęte postanowieniami tego artykułu w pkt. 1-8 zawartymi, a których zastępstwo poruczone zostanie Prokuraturii Generalnej uchwałą Rady Ministrów. 10. Oprócz przypadków w tym artykule wyszczególnionych, zastępstwo i ingerencja Prokuraturii Generalnej ma mieć miejsce także tam, gdzie to specjalne przepisy ustawowe przewidują. 11. Na obszarach byłego zaboru austriackiego zastępować będzie Prokuratorię Generalną nadto te podmioty prawne, których zastępstwo zostało poruczone Prokuratorią Skarbu najwyższym postanowieniem z dnia 21 grudnia 1850 i rozporządzeniem całego Ministerstwa z dnia 8 marca 1898 r. i spełniać będzie zadanie, które tymi przepisami Prokuratorią Skarbu poruczone zostały.

⁷ GRALIŃSKI (2008) 58.

⁸ W latach 1919-1939 prezesem Prokuraturii Generalnej był Stanisław Bukowiecki. (ur. 27 kwietnia 1867, zm. 9 lutego 1944 w Warszawie) – adwokat, ekonomista, publicysta, działacz polityczny i społeczny, współzałożyciel Związku Młodzieży Polskiej "Zet", minister sprawiedliwości w latach 1917-1918, prezes Prokuraturii Generalnej RP w latach 1919-1939, współzałożyciel Związku "Wolność i Lud", wolnomularz. Stał się twórcą polskiego sądownictwa i prokuratury. Za jego rządów zbudowano podstawy i zasady humanitarnego więziennictwa, uporządkowano i zharmonizowano działanie potrójnego ustawodawstwa, obowiązującego w trzech różnych zaborach. Starł się wpoić sędziom i prokuratorom poczucie obowiązkowości oraz bezwzględnej bezstronności i sprawiedliwości w wydawaniu wyroków i zarządzeń. Zwalczał także panującą częściowo w Ministerstwie Sprawiedliwości tendencję niedopuszczania Żydów do stanowisk sędziowskich. Pod koniec 1918 r. otrzymał zadanie stworzenia Prokuraturii Generalnej RP. Był jej prezesem aż do wybuchu wojny obronnej 1939 r. Jednocześnie od 1923 r. sprawował funkcję wiceprezesa Komisji Kodyfikacyjnej, której zadaniem było stworzenie jednolitych dla całej Polski kodeksów: cywilnego, karnego, handlowego, wekslowego oraz postępowania cywilnego i karnego. Został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim; POL (2011); DANIEK (2010).

⁹ *Sprawozdanie Prezesa Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej za rok 1926*, wyd. 1927; *1927*, wyd. 1928; *1928*, wyd. 1929; *1929*, wyd. 1930; *1930*, wyd. 1931; *1935*, wyd. 1936; *1936*, wyd. 1937; *1937* maszynopis; *1938* maszynopis. Magazyn druków ulotnych sygnatura DŻS III A 3b. Sprawozdania za rok 1925, 1931 i 1938 znajdują się w zespole Prokuraturii Generalnej RP w Warszawie nr zespołu 23 sygn. 52, 53 i 54.

urzędu był szeroki. Dla usprawnienia funkcjonowania instytucji powoływano oddziały terenowe. Docelowo miały się znajdować one przy każdym z sądów apelacyjnych. Do 1939 r. działały we Lwowie, Krakowie, Poznaniu, Wilnie, Katowicach. Powołano specjalną jednostkę Prokuraturii w Wolnym Mieście Gdańsku. Kierowali nimi prezesi oddziałów, podlegli prezesowi Prokuraturii Generalnej. Placówki terenowe cieszyły się sporą swobodą w działaniu i funkcjonowaniu, w sprawach ważnych i wątpliwych, jak również „ogólnej i zasadniczej doniosłości”, to prezes Prokuraturii zabierał decydujący głos wydając dyrektywy i wskazówki dla podwładnych.¹⁰ Podobnie jak wiele krajowych instytucji również Prokuratoria borykała się z brakami kadrowymi, spowodowanymi niedostateczną liczbą osób z odpowiednim wykształceniem. Dla większości kończących studia prawnicze praca tu nie była atrakcyjna ze względu na zarobki i system awansowania. Powszechnym problem było zatrzymanie u siebie wybitnie uzdolnionych jednostek. Zakres czynności wymaganych od Prokuraturii był ogromny. Pracownicy odpowiadali na zapytania urzędników wojewódzkich, powiatowych i gminnych w sprawie interpretacji aktów prawnych dotyczących własności, sposobu spisywania umów oraz instrukcji jak odnosić się do umów zawartych kiedy jeszcze funkcjonowała administracja zaborcza. Należy przy tym pamiętać, iż te sprawy posiadały swą własną specyfikę w każdym z zaborów. Często pracownicy prokuraturii, występowali na wniosek urzędu państwowego jako strona w postępowaniu sądowym bądź pomocniczy oskarżyciel. Do podpisania konkordatu 1925 roku podlegały ich jurysdykcji prawnej majątki kościelne traktowane jako własność państwa. W toku prac nad umową z Stolicą Apostolską Prokuratoria opiniowała fragmenty odnoszące się do jej zakresu funkcjonowania. Ponadto pracownicy Prokuraturii byli proszeni o wydanie opinii dotyczących ustawy o ułatwianiu spłaty uciążliwych zobowiązań (pakiet antykryzysowy lat 30 XX w.), ustawie o ochronie przyrody, ustawy w sprawie dóbr skonfiskowanych przez byłe rządy zaborcze uczestnikom walk o niepodległość, reformy rolnej, grobach i cmentarzach wojennych czy wielu innych. Nie wszystkie ślady tych działań przetrwały w zespole Prokuraturii, wielu interwencji prawnych należy szukać w zespołach poszczególnych resortów i urzędów. Z powyższego opisu wynika, iż Prokuratoria miała znaczny wpływ na stanowienie prawa w Polsce. Oddziaływała bezpośrednio na prawo w praktyce stosowane, a więc to, które dotykało bezpośrednio obywateli.

W Archiwum Akt Nowych w Warszawie znajduje się zespół nr 23 Prokuratoria Generalna RP w Warszawie z lat 1919-1939. Jest to zespół szczątkowy, na podstawie którego trudno odtworzyć strukturę instytucji. Brak w nim pomocy kancelaryjnych. Teczki są niepełne zawierają zróżnicowany materiał. Zespół zajmuje 24.4 mb, na które składa się 2827 j.a. Zespół został uszkodzony w 1939 roku podczas nalotów na stolicę w wyniku pożaru, do końca wojny był zakopany. Gdy go wydobyto, uporządkowano, stwierdzono iż z 200 tys. poszytów zostało około 70 tysięcy.¹¹ Obecnie dysponujemy jedynie inwentarzem książkowym, pozbawionym indeksów oraz w pełni wyczerpującego wstępu. Akta w zespole numer 23 zostały ułożone następująco: I Akta Prezydialne i Sekretariatu Naczelnego

---

¹⁰ STARZYŃSKI (1928) 109.

¹¹ *Inwentarz zespołu akt: Prokuratoria Generalna RP w Warszawie 1919-1939 nr zespołu 23*, AAN Warszawa 18.IV.2007.

sygnatury od 1 do 60, II Akta Wydziału I Wojskowego sygnatury od 61 do 104 i 2828, III Akta Wydziału III Nieruchomości ziemskich państwowych i spraw ustroju rolnego sygnatury od 105 do 2802, Akta, IV Akta Wydziału V Przemysłu, handlu i lasów 2803, V Akta Wydziału VI Spraw szkolnych, wyznaniowych, Międzynarodowych i nieruchomości miejskich państwowych sygnatury od 2804 do 2810, VI Akta Komisji Dyscyplinarnej sygnatura 2811, dopływy opracowane w 2006 roku sygnatury od 2812 do 2828.

Prowadząc kwerendę w zespole Prokuraturii Generalnej pod kątem jej działań na terenie województwa lubelskiego, natrafiłem na wiele dokumentów wytworzonych przez administrację terenową województwa.¹² Przeważają sprawy z dziedziny szeroko pojętego rolnictwa. Wojewoda lubelski, poszczególni starostowie przesyłali najczęściej pytań dotyczących udzielenia przez Prokuratorię pomocy procesowej, w sporach z dzierżawcami folwarków państwowych.¹³ W aktach tych można odnaleźć niezwykle cenne opisy nieruchomości folwarcznych, stan zasiewów itp. Większość spraw dotyczy łamania przez dzierżawców umowy dzierżawnej, niewywiązywania się z niej oraz próby wyłudzenia korzyści kosztem Skarbu Państwa. Wydzierżawiający zabudowania gospodarskie nie dbali o ich konserwację. Dewastowali i wykorzystywali je niezgodnie z przeznaczeniem, bądź w innych sposób niż to przewidywała umowa.¹⁴ Korzystając z zamętu wojennego przywłaszczali wyposażenie gospodarstw. Próbowali wyłudzić odszkodowania za starty, jakie mieli wyrządzić żołnierze obcych armii dewastujący gospodarstwa.¹⁵ Oczywiście obraz wyłaniający się z akt jest bardzo zniekształcony, ponieważ prezentuje jedynie patologię na linii dzierżawca-wydzierżawiający. Reprezentanci Skarbu Państwa również nie byli nieomylni. Sporządzali błędne umowy, bądź źle interpretowali już zawarte. Przewlekłe spory trafiały do prokuraturii generalnej najczęściej na wniosek sądu proszącego o stawienie się przedstawiciela urzędu na rozprawę. Prokuratura Generalna, ułożyła wzór umowy dzierżawy folwarku należącego do skarbu państwa.¹⁶ Dzięki ujednoczeniu umów rozwiązywanie sporów stało się łatwiejsze już na etapie urzędnika, spadła również liczba spraw napływających do Prokuraturii za pośrednictwem sądów.

Wyróżnić należy również grupę spraw dotyczących majątków ziemskich należących przed 1918 rokiem do przedstawicieli państw zaborczych. W przypadku województwa lubelskiego, byli to rosyjscy wojskowi otrzymujący dobra w Królestwie

---

¹² Archiwum Akt Nowych, Prokuratura Generalna RP w Warszawie, Wojewoda Lubelski w przedmiocie przepisania tytułu własności na kol. Orzechów Wielki a nabytą przez Teodora Romaneczko a maj. Orzechów Wielki sygn. 2552.

¹³ AAN, Prokuratura Generalna RP w Warszawie, Związek Ziemian Filia lubelska w przedmiocie spłaty 5191 rubli 98 k. zahipotekowanej na rzecz b. Rządu Rosyjskiego na majątku Wiszniów A pow. Hrubieszowskiego, sygn. 2785.

¹⁴ AAN, Prokuratura Generalna RP w Warszawie, Eksmisja z dzierżawy woj. Lubelskie sygn. 366.

¹⁵ AAN, Prokuratura Generalna RP w Warszawie, Straty po bolszewikach, Odszkodowania 1922 sygn. 131.

¹⁶ AAN, Prokuratura Generalna RP w Warszawie, Schemat umów dzierżawnych sygn. 123, 126. Regulacje dotyczące parceli na linii dzierżawca dotychczasowy rząd Polski sygn. 124.

Polskim w nagrodę za wierną służbę. Na pierwszy plan wysuwają się dobra paskiewiczowskie na północy Lubelszczyzny, okalające twierdzę dęblińską. Pretensję do poszczególnych części tych dóbr składali potomkowie właścicieli dotkniętych konfiskatą. Właściciele sąsiednich majątków skarżący się na niekorzystny przebieg granicy, oraz dzierżawcy wsi dóbr paskiewiczowskich, niezgadający się z wysokością czynszu. Po odejściu przedstawicieli rosyjskiego aparatu władzy (wojskowej, cywilnej i duchownej), na ziemiach zamieszkałych przez większość katolicką pozostały nieruchomości użytkowane do tej pory przez kościół prawosławny. Były to szkoły, parafie zakony, szpitale uposażone w majątek ziemski.¹⁷ Pochodzący najczęściej z konfiskat bądź niegdyś należące do skarbu państwa. Obecnie były to puste obiekty wymagające zagospodarowania. Bądź uregulowania sytuacji tam gdzie znalazły już nowe zastosowania. W przypadku cerkwi często były rozbierane. Po swą własność upominali się potomkowie właścicieli dotkniętych konfiskatą. Przekazanie tych dóbr na potrzeby reformy rolnej nie podobało się obecnym dzierżawcom. Urzędnicy z chęcią przeznaczali dawne majątki notabli rosyjskich na potrzeby reformy rolnej czy ziemi dla osadników wojskowych.¹⁸ Problem tkwił w braku podstaw prawnych do takiej dyspozycji ziemią. Księgi notarialne były wywiezione, zniszczone bądź nie założone. Dużej ostrożności wymagały sprawy w regionach gdzie ludność prawosławna występowała w sposób naturalny. Wznosiła ona wiele skarg na działanie polskich władz. Sądy prosiły o stawienie się urzędników Prokuraturii i wypracowanie norm postępowania. Prokuratoria opiniowała projekty ustaw dotyczących odszkodowań dla potomków właścicieli dóbr konfiskowanych po 1831 i 1863 roku.¹⁹ Przed sądy trafiały sprawy tzw. białych Rosjan wnoszących o uszanowanie ich praw własnościowych przez państwo polskie. Zadania, jakie postawiono przed Prokuratorią wymagały opracowania prawa własnościowego, uregulowania kwestii ksiąg wieczystych, uznania bądź nie założonych zapisów w księgach, więc i praw ludności rosyjskiej, nie posiadającej już uprzywilejowanej pozycji.²⁰ Należało uwzględnić również chęć odwetu na władzach zaborczych reprezentowaną przez większość mieszkańców regionu. Eksperti prokuraturii brali udział w opiniowaniu kolejnych projektów ustaw, uczestniczyli w rozprawach sądowych czy to na wniosek władz lokalnych czy sądu proszącego o ich wstawiennictwo.²¹ W Polsce toczyła się dyskusja czy odrodzone państwo jest prawnym spadkobiercą państw zaborczych. A jeśli tak, to w jakim zakresie? Przedstawiciele prokuraturii dbający o interesy Skarbu Państwa na arenie międzynarodowej swymi działaniami na salach sądowych oraz udziałem w pracach

---

¹⁷ Np. AAN, Prokuratoria Generalna RP w Warszawie, sygn. 2133 i 2139 Nieruchomości po kościele prawosławnym.

¹⁸ AAN, Prokuratoria Generalna RP w Warszawie, Komisja Między ministerialna do spraw osadnictwa wojskowego w przedmiocie rozwiązywania umów, dzierżawy nieruchomości ziemskich przejętych na rzecz Państwa na mocy ustawy z dn. 17.XII.1920 r. sygn. 2526. Komisja Między ministerialna w spraw osadnictwa wojskowego w przedmiocie interpretacji ustawy, sygn. 2527. I dalej 2828, 2529, 2530.

¹⁹ AAN, Prokuratoria Generalna RP w Warszawie, sygn. 8 - 9.

²⁰ AAN, Prokuratoria Generalna RP w Warszawie, Majątek rodziny Paskiewiczów sprawy własności sygn. 965.

²¹ W okresie międzywojennym przedstawiciele Prokuraturii występowali na sali rozpraw w togach z niebieskim żabotem. Obecnie taki kolor przysługuje radcom prawnym, a dla Prokuraturii przeznaczono kolor błękitno szary; DĄBEK (2009a) 115.

nad kolejnymi ustawami o hipotekach (po kościele prawosławnym, wojskowe nieruchomości, niegdyś skonfiskowane dobra) brali udział w tej dyskusji.²²

W obrębie spraw rolnych znajdowały się również zakłady przetwórstwa, których prawny aspekt funkcjonowania również został podany opinii prokuratorii np. cukrownie występujące w województwie lubelskim. Znacznie liczniejsze, lecz o mniejszym potencjale gospodarczym, były młyny.²³ Te należące do skarbu państwa były często powiązane z folwarkami. Prokuratoria wypracowała specjalny wzór umów dzierżawy młynów, który stał się obligatoryjny dla władz wojewódzkich i powiatowych przy zawieraniu umów. Gorzelnie tracące stopniowo na znaczeniu, znajdujące się przy niemal każdym folwarku nie były zwykle obejmowane odrębnymi umowami. Jednakże jest kilka spraw dotyczących użytkowania przetwórci przy folwarcznych. Prokuratoria Generalna RP opiniowała niejednokrotnie decyzje i działania Urzędów Ziemskich.²⁴ Do prokuratorii trafiały również sprawy dotyczące użytkowania lasów państwowych np. umowy na wycinkę drzew. Województwo lubelskie to nie tylko sprawy rolnicze. W trakcie kwerendy można natrafić na akta dotyczące sporów własnościowych, dzierżawców w miastach odnośnie kamienic i parceli.²⁵ Tu również Prokuratoria występowała jako obrońca interesów skarbu państwa.

Ciekawą grupą spraw, są te, dla których wspólnym mianownikiem jest twierdza Dęblin. Znajdują się tam skargi, spory rozpatrywane przez sądy cywilne. Wnoszone najczęściej przez żydowskich dzierżawców działek których właścicielem było wojsko. Nie zgadzali się oni na przedterminowe wymówienie umowy, bądź domagali się przedłużenia umowy dzierżawy ze względu na swą sytuację materialną, rodziną. Nie zawsze byłoby to korzystne dla skarbu państwa reprezentowanego w tym przypadku przez Wojsko Polskie.²⁶ Sprawy eksmisji cywili z terenów o znaczeniu militarnym. Prokuratoria rozpatrywała sprawy dotyczące sposobu rozdysponowania mieszkań służbowych dla wojskowych (w zależności od stopnia): jaki standard i dla kogo, a przede wszystkim kiedy traciło się uprawnienia do niego. (Również pracowników cywilnych wojska, nauczycieli, policjantów). Praca urzędników Prokuratorii nie polegała jedynie na fizycznej obecności na sali rozpraw i pilnowaniu, by nie zostały naruszone interesy skarbu państwa. Przede wszystkim polegała na pilnowaniu, by nowo stanowione prawo było zgodne z interesami państwa, obywateli i normami prawa kodyfikowanego dla wszystkich dzielnic. Bazując na doświadczeniu z sal sądowych, znając specyfikę prawa własności. Prokuratoria Generalna brała udział

---

²² AAN, Prokuratoria Generalna RP w Warszawie, Parcelacja majątków greko-unitów pisma, opinie, ogólne, sygn. 1786.

²³ AAN, Prokuratoria Generalna RP w Warszawie, Młyn Stara Wieś, sygn. 1752.

²⁴ AAN, Prokuratoria Generalna RP w Warszawie, Okręgowy Urząd Ziemski w Lublinie w sprawie skargi apelacyjnej Zygmunta Majewskiego od decyzji Sądu Okręgowego w Lublinie w sprawie nie zatwierdzenia aktu kupna sprzedaży kawałka gruntu z wili Krępiec sygn. 2512; Okręgowy Urząd Ziemski w Lublinie w sprawie Feliksa Starzyńskiego skarga apelacyjna od decyzji Wydziału Hipotecznego przy Sądzie Okręgowym w Lublinie w przedmiocie nie zatwierdzenia aktu sprzedaży części działki gruntu numer 18 w Koloni Trębaczów Nr 2 sporządzonego bez zezwolenia urzędu ziemskiego sygn. 2519.

²⁵ AAN, Prokuratoria Generalna RP w Warszawie, Eksmisja z służbowego lokalu, sygn. 1874.

²⁶ AAN, Prokuratoria Generalna RP w Warszawie, Majątek Dęblin dzierżawa 1928-1936, sygn. 472

w procesie tworzenia ustaw. Opiniowała je i wносиła o poprawki. Największym nieukończonym w pełni projektem prawnym, ważnym dla całego państwa i dotyczący w znacznym stopniu województwa lubelskiego, była ustawa o reformie rolnej.²⁷ Prokuratoria opiniowała wiele projektów tej ustawy.

Już wstępna analiza akt Prokuratorii Generalnej pokazuje, jak duży potencjał tkwi w tym zespole. Oczywiście pełna praca nad wąskim zagadnieniem jedynie na podstawie tych akt jest skazana na porażkę ze względu na duże braki w teczkach. Konieczne jest posiłkowanie się innymi dokumentami. Znajduje się tu jednak wiele materiałów na ciekawe artykuły naukowe o tematyce regionalnej i ogólnokrajowej. Aż dziwne, że 90% teczek nie posiada metryczek a więc nigdy nie było użytkowanych. Z pewnością wiąże się to z brakiem wiedzy o tej instytucji. Najprawdopodobniej wynika to z faktu braku ciągłości pracy Prokuratorii, przerwanej w 1951 roku. Społeczeństwo nie wie, że taki urząd w ogóle działał. Znaczący epoki, historycy nie poruszają akt Prokuratorii ze względu na ich braki, albo ze strachu przed prawniczym językiem, który spodziewają się tam znaleźć. Znamienny jest przykład II grupy akt w inwentarzu, Wydziału I Wojskowego (nr. sygnatur 61-104 i 2828). Znajdują się tam bardzo ciekawe na pierwszy rzut oka te czki dotyczące reklamacji na sprzęt od Browninga. Negocjacji z czeską Skodą czy szwedzkim Bosforem. Prokuratoria była proszona o opinie w sprawie zerwania umów o przyjmowanie demobilu z Francji, który był kłopotliwym złomem dla strony polskiej. Wojskowi pytali o konsekwencje prawne wycofania się z tej wieloletniej umowy. Praca z tymi teczkami jest trudna, ciągu dalszego tych spraw należałoby szukać w innych zespołach archiwalnych.

Zagadnienie Prokuratorii Generalnej RP w okresie II RP zostało w pełni opisane tylko w jednej pracy, która nie ukazała się zresztą drukiem. Paweł Dąbek obronił na Uniwersytecie Jagiellońskim doktorat pod tytułem *Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919-1939 na podstawie oddziału w Krakowie* w 2004 r. Gwoli wyjaśnienia zespół dotyczący oddziału w Krakowie jest jedynym pełnym zespołem prokuratorii w kraju. Żaden inny oddział nie zachował swej dokumentacji w tak dużym stopniu. Autor nie będący z wykształcenia historykiem, okazał się prawdziwym znawcą epoki pod kątem środowiska prawniczego, prasy zawodowej, orzecznictwa sądowego, drogi prawnej prowadzącej do utworzenia Prokuratorii i regulacji jej funkcjonowania. Jest to obowiązkowa lektura wyjściowa dla wszystkich chcących się dowiedzieć czym była Prokuratoria Generalna. UJ zapewnił ogólny dostęp do pracy poprzez swą internetową bibliotekę. Autor opisuje nie tylko oddział krakowski. Również lwowski oraz katowicki, który był przez pewien czas ekspozyturą zamiejscową oddziału krakowskiego.

Na podstawie analizy zespołów archiwów państwowych wydaje się, iż nie jest możliwe napisanie monografii innego oddziału prokuratorii czy samej centrali. Inne archiwa dysponujące aktami prokuratorii: AP w Bydgoszczy 182 j.a., 0.83 mb z lat 1920-1939; AP w Katowicach 504 j.a., 1.72 mb [1922] 1925-1939; AP w Poznaniu 3182 j.a., 15.30 mb

---

²⁷ AAN, Prokuratoria Generalna RP w Warszawie, Projekt ustawy o reformie rolnej opinie, od sygn. 2342 do 2350.

1919-1939.²⁸ Reaktywacja Prokuraturii Generalnej w III RP nie wpłynęła na identyfikację tej instytucji przez ogół społeczeństwa jak i samo środowisko dziejopisarzy II RP.²⁹ W toku dyskusji na temat potrzeby przywrócenia Prokuraturii w nowej po 1989 roku sytuacji gospodarczej, powstało w prasie prawniczej kilka artykułów traktujących o pracy Prokuraturii przed II Wojną Światową, bazowały one na tytułach z epoki, a nie na materiałach archiwalnych.³⁰ Nowa Prokuratura Generalna nawiązująca do tradycji urzędu przedwojennego rozpoczęła działanie 15 marca 2006 roku na mocy ustawy z 8 lipca 2005 r. (Dz.U. Nr 169, poz. 1417 ze zm.). Potrzebę utworzenia centralnego miejsca skupiającego prawną reprezentację skarbu państwa składało środowisko ekonomistów i prawników od początku transformacji w Polsce. Niechętni byli radcy prawni, którzy w dobie PRL przejęli niejako uprawnienia Prokuraturii. W gospodarce wolnorynkowej skarb państwa potrzebował scentralizowanej reprezentacji prawnej. Prace nad utworzeniem Prokuraturii przedłużały się między innymi ze względu na obawy, iż mogłaby taka instytucja spowolnić proces prywatyzacji (dyskusje sejmowe w 1998 roku), zwolennicy przytaczali to za argument, że Prokuratura ucywilizowałaby proces prywatyzacji w Polsce.³¹

Autor ma nadzieję, iż udało mi się przybliżyć instytucję Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej. Uważa, iż zebrane w zespole nr 23 AAN akta mogą być cennym uzupełnieniem do dziejów województwa lubelskiego w okresie międzywojennym, ze szczególnym uwzględnieniem rolniczego charakteru tego terenu. Należy zwrócić szczególną uwagę na z pozoru monotematyczne sprawy sądowe pomiędzy wydzierzawiającymi a dzierżawcami folwarków należących do Skarbu Państwa. W wielu przypadkach mogą to być jedyne wiarygodne przekazy nieruchomości i ruchomości danego majątku ziemskiego. W ten sposób, można weryfikować nazwiska, miejsca, kolejność wydarzeń, a więc dostarczyć nowych faktów w badaniach dziejów małych ojczyzn.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Akt Nowych, Prokuratura Generalna RP w Warszawie zespół 23.

Dekret Naczelnika Państwa z dnia 7 lutego 1919 r. *W przedmiocie utworzenia Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. P. 1919 nr 14, poz. 181.

Ustawa z dnia 31 lipca 1919 r. *W przedmiocie utworzenia Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. P. 1919 nr 65, poz. 390.

Inwentarz zespołu akt: Prokuratura Generalna RP w Warszawie 1919-1939 nr zespołu 23, AAN Warszawa 18.IV.2007.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 marca 1933 r. *W sprawie uzupełnienia rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 9 grudnia 1924 r. o zmianie ustroju Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. 1933 nr 21 poz. 151.

---

²⁸ <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php>, dostęp 14.XI.2014.

²⁹ Więcej o działaniach Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa na stronie <http://prokuratura.gov.pl> 16. XI. 2014.

³⁰ Jurek (1997) 182 - 202.

³¹ Organiściak (2002), 141 - 154.

Bajor-Stańczak M., Lipski J., Krawczyk P. (2003), *O prokuraturii Generalnej-historia i terażniejszość*, Biuro Studiów i Ekspertyz. Informacja nr 984, Wrzesień.

Opracowania

DANEK A. (2010), *Stanisław Bukowiecki jako geopolityk*, Częstochowa.

DĄBEK P. (2009a), *Prokuratoria Generalna dawniej i dziś*, „Zeszyty naukowe Prace z zakresu prawa. Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie”, 809, 105 - 117.

GRALIŃSKI W. (2008), *Tradycja i postem w instytucji Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej*, „Teki Komisji Prawniczej oddział PAN w Lublinie”, 1, 54 - 70.

JUREK P. (1997), *Uwagi o restytucji Prokuratury Generalnej II Rzeczypospolitej*, „Akta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 256, 187 - 202.

ORGANIŚCIAK W. (2002), *Utworzenie Prokuraturii Generalnej w II Rzeczypospolitej*, „Mincellanea Iuridica”, 1, 141 - 154.

POL K. (2011), *Poczet prawników polskich XIX-XX w.*, Warszawa.

STARZYŃSKI S. (1928), *Monografie i podręczniki. Współczesny ustrój prawno-polityczny Polski i innych państw słowiańskich*, Lwów.

WĄSOWICZ M. (1977), *Początki Prokuraturii Generalnej Królestwa Polskiego*, „Czasopismo prawno-historyczne”, 29.2, 143 - 164.

WĄSOWICZ M. (1979), *Prokuratoria Generalna Królestwa Polskiego w latach 1816-1866/67*, „Czasopismo prawno-naukowe”, 31.2, 109 - 146.

Strony internetowe:

Baza SEZAM, <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php> odczyt z dnia 14.XI.2014.

<http://prokuratoria.gov.pl> odczyt z dnia 16.XI.2014.

Polskie tradycje intelektualne. Strona o myśli politycznej Stanisław Bukowiecki, <http://polskietradycje.pl/authors.php?author=283> 11. XI. 2014.

Summary

Discussion about hard theme in years 1919-1939 The State Treasury Solicitors' Office but giving many joys researcher. Acts allow to learn creation right law in II RP. I have described state of safe keeping of records gathered and stock in other archives concerning The State Treasury Solicitors. I have taken advantage available literature in my work, but it is not enough articles and publication on this theme work. However, personal observations are done during research been base of work. Researches had to show that possible find in this records in relation to province Lubelskie. It belongs to ascertain on base carried research, that group owns many interesting materials general concerning agricultural character province Lubelskie. First of all, they describe, archives describe relations among government officials and citizens. Otherwise, that allows to peer at questions from domain of rural economy in interwar period in the area Lubelskie. Article has to call attention as it says about office on purpose on meaning on acting administration The State Treasury Solicitors' meeting of judicial authority among administration. I have described in concise form shortened manner for intent observing in forming describe operation role that right law The State Treasury Solicitors' and relations administration -citizen. In article describes

be that The State Treasury Solicitors Office (Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej) and it serves examples can be for that archives useful.

Keywords: State Treasury Solicitors Office, province Lubelskie, administration, interwar period